

**Нов Български Университет
Департамент „Чужди езици и култури“**

Десислава Ангелова Давидова

**Съпоставително изследване на италианските и българските
отстъпителни изречения**

**АВТОРЕФЕРАТ
НА ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД
ЗА ПРИСЪЖДАНЕ НА ОБРАЗОВАТЕЛНА И НАУЧНА СТЕПЕН „ДОКТОР“
ПО НАУЧНА СПЕЦИАЛНОСТ „ФИЛОЛОГИЯ“**

Научен ръководител:

Доц. д-р Нели Раданова

Рецензенти:

1. Доц. д-р Дария Карапеткова

2. Проф. д-р Йовка Тишева

София, 2021 г.

ОБЕКТ, ЦЕЛИ И МЕТОДИ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Понятието „отстъпване“ има дълга история и еволюира във вековете. Първоначално е реторична фигура, впоследствие и лингвистична, като в синтаксиса има функцията на логическо отношение в подчинените отстъпителни изречения.

Отстъпителното отношение е един от аспектите на причинно-следствената връзка. При отстъпителното отношение причинно-следствената връзка е нарушена, има нещо неочаквано, някакво противоречие, което не отговаря на нашите представи за „естествения ход на събитията“. Това несъответствие с „естествения ход на събитията“ е резултат от характерната особеност на отстъпването – апелиране към стандартните закони за устройството на света (Храковский, 2004; Апресян, 2006).

Руселина Ницолова (2005) изказва твърдението, че в българския език сложните съставни с подчинени отстъпителни изречения имат по-сложна семантика и поради това се появяват исторически по-късно в сравнение с другите сложни съставни изречения. По-късно се усвояват в детската реч, а и в речта изобщо употребата им не е честа.

Обект на настоящото изследване са отстъпителните изречения, разгледани в съпоставителен план между италиански и български език.

За италиански се разглеждат експлицитните отстъпителни подчинени изречения със съответните средства за изразяването им: подчинителните съюзи.

За български се разглеждат подчинените отстъпителни изречения, като се обръща внимание и на класификацията на отстъпителните съюзи и тяхната употреба в зависимост от вида на недостатъчното условие.

Целта на изследването е въз основа на съпоставка между италиански и български :

- да се установят приликите и разликите по отношение на отстъпителните изречения от гледна точка на синтактичната и семантичната им структура; в хода на този процес чрез анализа на корпуса от примери да се открият функционалните еквиваленти на италианските отстъпителни съюзи в превода им на български.
- да се разгледа по-особеният статут на съюза **per quanto**.

- да се анализира употребата на времената и наклоненията в тези изречения в двата езика.

Изследването се прави въз основа на корпус, който би могъл да се раздели условно на текстове от италианска и българска художествена литература и на публикувани преводи от италиански на български и от български на италиански език. В посока от италиански към български са ексцерпирани примери от 22 оригинални произведения от италиански автори и техните преводи на български език. В посока от български към италиански са ексцерпирани примери от 5 оригинални произведения от български автори и техните преводи, като е очевидно, че броят на ползваната италианска художествена литература в превод на български значително превишава броя на ползваната българска художествена литература, преведена на италиански език.

Поради ограничения обем на дисертацията в анализа е използвана част от корпуса. Самият корпус бива едностранен - съставен от единични примери на италиански или на български, както и двустранен - в посока италиански-български и български-италиански. Двустранният корпус е съставен от двойки примери от отстъпително изречение в оригинал и отстъпително изречение в превод на едно литературно произведение. Голяма част от примерите в дисертацията имат публикуван превод, като това е отбелязано при описанието на ексцерпираните източници. Примерите, използвани в дисертацията, които нямат публикуван превод, са в мой превод. Въпреки че дисертацията не си поставя за цел съобщаването на статистически данни относно броя на отделните видове отстъпителни изречения, все пак техните количествени показатели биха могли да дадат по-ясна картина за мястото и значението на дадения вид отстъпително изречение и съответствието му в съпоставяне с другия език.

Количествени показатели на отстъпителните изречения в :

Едностранен корпус /италиански език/:

1. Същински отстъпителни изречения :131
2. Условни отстъпителни изречения :14
3. Брой примери от безусловни отстъпителни изречения :20

Двустраниен корпус италиански – български с публикуван превод

1. Същински отстъпителни изречения: $315 \times 2 = 630$
2. Условни отстъпителни изречения: $19 \times 2 = 38$
3. Неусловни отстъпителни изречения: $8 \times 2 = 16$

Едностраниен корпус /български език/:

1. Същински отстъпителни изречения : 130
2. Брой примери от условни отстъпителни изречения : 10
3. Брой примери от условни отстъпителни изречения с относителни местоимения, съчетани със съюза *и да* : 43

Двустраниен корпус български-италиански с публикуван превод

1. Брой примери от същински отстъпителни изречения : $112 \times 2 = 224$
2. Брой примери от условни отстъпителни изречения: $18 \times 2 = 36$
3. Брой примери от условни отстъпителни изречения с относителни местоимения, съчетани със съюза *и да*: $34 \times 2 = 68$

Изследването разглежда проблеми, свързани с голямата и неизследвана в съпоставителен план тема за съгласуването на времената в италиански и български език. Подобно изследване не е правено досега. Целта му не е толкова да допринесе за описанието и анализа на отстъпителните изречения в двата езика поотделно (на тази тема има сериозни и изчерпателни изследвания: Зара Генадиева-Мутафчиева (1979), Йордан Пенчев (1985), Вера Ченева (1995), Бистра Милчева (1995-7-9), Руселина Ницолова (2005), Marco Mazzoleni (1990), G.Battista Moretti (1983), Gyula Herzceg (1959, 1977)), а да се съсредоточи върху **различията от различно естество, под които стои една и съща семантична структура, изразявана чрез средствата, с които разполагат двата езика.**

Подчинените отстъпителни изречения в работата ще се разглеждат не сами за себе си, а включени заедно с главното изречение в синтактично единство, наречено сложно съставно изречение, или в по-голям езиков комплекс, състоящ се от отделни, оформени като самостоятелни изречения.

Изследването има както **теоретическа, така и практическа насоченост**, тъй като резултатите от съпоставянето биха могли да подпомогнат и **допринесат за** решаването на някои задачи от чуждоезиковото обучение и преводаческата дейност, като от полза в този смисъл е и проведеното **анкетно проучване с информанти. /Намира се в отделно приложение./**

ВИДОВЕ АНАЛИЗ, ПРИЛОЖЕНИ В НАСТОЯЩАТА РАБОТА

За целите на изследването се приема **функционално-семантичния анализ**.

За приложимия анализ изхождам от постановката на Е.Косериу за **предимството на функционалната страна на явленията** а именно, че „явленията, представляващи езикови единици, вече не се идентифицират според тяхната същност, а главно от гледна точка на функцията, която изпълняват.“ (Coseriu, 1990, p.89).

В анализа отстъпването се разглежда едновременно като лингвистична и семантична категория. При отстъпването като лингвистична категория ще се анализират езиковите единици, които го изразяват - лексеми и конструкции. При синтактичния анализ се следва модела на Руселина Ницолова и В. С.Храковский (2004), според който примерите са представени чрез употреба на времената в главното и подчиненото изречение за изразяване на темпоралната локализация на двете ситуации. При отстъпването като семантична категория се анализира семантиката на отстъпването, почиваща на нарушена логическа причинно-следствена връзка или дисонанс между двете предикативни единици.

Работата има следното съдържание:

1. Първа глава, посветена на история на проблема.
2. Втора глава, посветена на функционално-семантичен анализ на отстъпителната конструкция в посока италиански-български. Втора глава се състои от две допълнителни подглави:
 - 2.1.Частта, която разглежда по-различният статус на отстъпителния съюз **per quanto**.
 - 2.2.Частта, посветена на употребата на времената на конюнктив в италианските отстъпителни изречения в българския им превод.

3. Трета глава, посветена на функционално-семантичен анализ на отстъпителната конструкция в посока български-италиански.
 - 4.1.Изводи от анализа на корпуса в превод италиански - български език.
 - 4.2. Изводи от анализа на корпуса в превод български-италиански език.
 - 4.3. Генерални изводи.
5. Приноси.
6. Приложения.
 - 6.1.Инвентар на формите, открити в корпуса в превод италиански-български език.
 - 6.2.Инвентар на формите, открити в корпуса в превод български-италиански език.
 - 6.3.Анкетно проучване с информанти в посока италиански-български. Описание. Забележки.
 - 6.4. Анкетно проучване с информанти в посока български-италиански. Описание. Забележки.
 - 6.5. Изводи от анкетните проучвания.

Първа глава. История на проблема.

Преглед на италианските източници

Първа глава условно е разделена на две основни части – преглед на италианските източници и преглед на българските източници по темата за отстъпителните изречения.

Прегледът на италианската граматична литература по въпроса за отстъпителните изречения обхваща източници в синхронен план, а именно: Г.Херцег, М.Фогараши, Л.Сериани, Палермо-Трифоне, Дж.Морети, М. Мадзолени.

В началото на главата се спирам на диахронната историческата граматика на П.Текавчич (1972). В нея Текавчич използва семантичния признак (посланието, което съдържат подчинените изречения) и представя подчинените обстоятелствени изречения за отстъпване като част от групата изречения, които изразяват различните аспекти на

отношението причина-следствие. При отстъпителните изречения логическото отношение е нарушено, защото последицата е обратна на причината (въпреки че А, все пак Б).

Марко Мадзолени (2001), чийто анализ е част от Grande Grammatica Italiana di Consultazione (GGIC), обединява подчиненото отстъпително изречение и главното в едно сложно съставно изречение, наречено „отстъпителна конструкция” (costrutto concessivo). Проучва семантичната и синтактична структура на всеки подвид, като дели отстъпителните изречения на:

1. **Concessive fattuali - фактически/ същински отстъпителни.** Към този вид спадат конструкции от типа **per + aggettivo + che + verbo al congiuntivo**.
2. **condizionali concessive – условни отстъпителни.**
3. **proposizioni a-condizionali – безусловни изречения, които са два вида:**
 - с корелацията *sia che.....che..*
 - с относителни-неопределителни местоимения от типа **chiunque, qualunque, ovunque, quale che**.

В рамките на отстъпителната конструкция Мадзолени вижда три вида каузално отношение с неочакваните последствия, които осуетяват различните причини: физическа причина, причина за действие, причина за говорене/твърдение. В този случай Мадзолени използва термина **causa frustrata - осуетено действие**.

Преглед на българските източници:

Прегледът на българските източници върви хронологично, като започва от Александър Балан (1940), който нарича отстъпителните изречения „допустителни“. Д.Попов (1942) и Любомир Андрейчин (1944, 1978) причисляват подчинените изречения за отстъпване към приставните обстоятелствени изречения. Л.Андрейчин, К.Попов, Ст. Стоянов, (1977, 441) много бегло споменават за „явление, без оглед на което става онова, за което се говори в главното изречение. С други думи, действието в главното изречение се осъществява въпреки условието или против условието в подчиненото изречение”. Прави впечатление, че в осемте изложени примера отстъпителните изречения със съюзните връзки *макар и да, при всичко че /остаряла вече форма/, въпреки че, колкото и да, какъвто и да, когато и да, дори и да* са поставени от авторите под един знаменател, без да се разделят смислово и функционално.

В споменатите дотук източници посочените отстъпителните подчинителни връзки са: *макар че, макар да, ако и да, който и да, какъвто и да, чийто и да, щото и да, когато и да, въпреки че, при все че*. Не се забелязва разделяне на отстъпителните изречения по групи според функционално-семантичен признак, нито се споменава за употреба на времената в този вид подчинени изречения в зависимост от изразяваното от тях отстъпване. Не е анализирана смислово-синтактичната структура на сложното съставно с подчинено отстъпително изречение, както и родството му със сложно съчинено с противопоставително изречение, не се съобщава за близостта на отстъпителните и условните изречения. Тези „липси“ могат обаче да се обяснят с чисто практическия и обяснителен характер на цитираните граматика, които са насочени към обучение и обща култура и съответно нямат строго научен характер.

К. Попов (1979) посочва две разновидности на подчиненото отстъпително изречение според формално-смисловите му характеристики. Обобщеното отстъпително изречение, за разлика от другата група отстъпителни изречения, получава наименование и маркера „препятствие от най-висока степен”.

Постановката на Попов е надградена в Граматика на съвременния български книжовен език (ГСБКЕ, 1983) чрез **Зара Генадиева-Мутафчиева**, където темата за отстъпителните изречения добива значително по-голяма плътност. Зара Мутафчиева причислява отстъпителните съюзи към подсистемата на съюзите за **основание**, към която са включени и съюзите за условие, цел, причина и следствие и отстъпване. Тези съюзи се използват с термина „основание”, защото подчиненото изречение, което въвеждат, съдържа повече или по-малко основание за извършване на действието в главното изречение. В частност отстъпителните съюзи съдържат **недостатъчно основание** да се извърши действието в главното изречение. Мутафчиева предлага класификацията на отстъпителните съюзи **според вида на недостатъчното условие, което те изразяват**.

Недостатъчното условие е свързано с употребата на глаголните времена и наклонения в трите вида отстъпителни изречения.

Руселина Ницолова (2005, стр.231) предлага детайлна класификация по семантичен и формален признак. Първият подвид тя нарича **същински отстъпителни**

подчинени, свързани със съюзите *макар че, макар да, въпреки че, при все че и т.н.* Ницолова предлага и три подвида същински отстъпителни изречения, при които има „противоречие, дисонанс между конюнктите или между свързаните с тях оценъчни импликации вследствие нарушение на норми от различен вид - норми, свързани с причинно-следствени връзки и между събитията /**констатиращи** /, норми, свързани с оценката на събитията или със съгласуваност между аргументите/**аргументационни**/, и норми, свързани със съгласуваността на интенциите на речевите актове в едно сложно изречение /**речевоинтенционни**/.”

Вторият подвида отстъпителни изречения са наречени **условно-отстъпителни подчинени** изречения, при които възможното условие е свързано с антиследствие. Ницолова използва термина „**антиследствие**”, предложен от Храковски (1998). Използваните съюзи са *и да, даже (и) ако, дори (и) ако, дори (и) да, даже (и) да.*

Третата група, подобна на предложената от Й. Пенчев в граматиката на Бояджиев, Куцаров и Пенчев (1999), е съставена от **условно-отстъпителни подчинени изречения с относителни местоимения**, съчетани със съюза *и да*.

Тази трета група означава съчетание от множество различни събития в изречение с едно и също казано и с различни вършители на действието при различни обстоятелства. Различните възможни условия не влияят на свързаното с тях следствие, което винаги е еднакво. Ницолова отбелязва, че събитията в главното и подчиненото изречение от този вид /с относително местоимение/ могат да бъдат реални, възможни, но никога неизпълними. За разлика от тях условно-отстъпителните изречения с **и да** означават по-малко вероятното условие от множеството $A - не A$, а тези с **дори и да** означават „най-малко вероятното условие от гледна точка на прагматичната му оценка в скаларно подреденото множество условия.” Авторката обръща внимание и на отстъпителните изречения с подчинителната връзка **колкото и да** в съчетание с глагол или прилагателно. Ницолова твърди, че **колкото и да** се явява интензификатор и означава висока степен на статичен или динамичен признак. Подкрепям това твърдение, като добавям и позицията, че интензификаторът „**колкото и да**” и италианският му еквивалент **per quanto**, свързани семантично с глаголи от типа **старая се, напругаме се, мъча се/ sforzarsi, spronarsi, tentare**, са в състояние да изразяват усилието в подчиненото отстъпително изречение.

След прегледа на източниците за двата езика, трябва да се отбележи, че досега не е правено сравнително изследване по темата за отстъпителните изречения.

Втора глава. Функционално-семантичен анализ на отстъпителната конструкция в посока италиански-български.

От формална гледна точка италианските подчинени изречения биват експлицитни и имплицитни според това дали сказуемото е спрегнато в глаголно време и наклонение или е построено чрез нелични глаголни форми и това ги отличава от българските подчинени отстъпителни изречения. В италианските експлицитни подчинени отстъпителни изречения отношението между причина и следствие е **хипотетично** и бива изразено чрез определени подчинителни съюзи, които изискват задължително употребата на конюнктив, с изключение на **anche se**. Тази хипотетичност на причинно-следствената връзка освен че обуславя употребата на конюнктив, влияе също така и на съгласуването на времената в отстъпителните изречения.

Имплицитните отстъпителни изречения се построяват с помощта на съюзите **pur** или **anche + деепричастие**, **anche + предлога а + инфинитив**, както и предлога **per + инфинитив**. Те се свързват с главното изречение чрез съюзите **pur** и **anche** при конструкция с деепричастие, от предлог, когато са съставени от конструкция с инфинитив. На български се превеждат обикновено с лична глаголна форма. Поради незначителното им присъствие в корпуса и заради естеството на синтактичната им структура, която не предполага база за сравнение чрез синтактико-семантичен анализ, примерите с имплицитни отстъпителни изречения няма да се считат за подходящ обект на изследването.

Необходимо е уточнението, че по отношение на италианските отстъпителни конструкции може да се говори за употреба на времената, а не за съгласуване, както например при подчинените допълнителни изречения (*subordinate oggettive*). Това се дължи на различно отношение между предикативните единици. При отстъпителните конструкции водещият фактор е предполагаемото отношение между причина и следствие. Подчиненото отстъпително отношение се намира в логическо подчинение спрямо главното изречение, като това подчинение засяга /понякога/ нарушената причинно-следствена връзка.

При допълнителните изречения водещият фактор е семантиката на управляващото сказуемо. Обикновено това са т.нар. *verbi epistemici* /**мисля, считам, предполагам**/, въвеждащи този вид подчинени изречения. Тези главни глаголи определят **обектно** синтактично подчинение, както и използваната синтактична връзка, а в известни случаи темпорално-модалната система на подчиненото изречение. Тук конюнктивът представлява по-скоро маркер за подчинено значение, а не толкова за субективна реалност. Този вид реалност се изпълнява от гореспоменатите *verbi epistemici*, въвеждащи подчинените допълнителни изречения. Семантиката на главния глагол определя съгласуването на времената и в подчинените допълнителни изречения в български език, но зависи още от два други критерия: вида на времето и източника на информацията за изказа. (Раданова, 2015)

Срв:

Обектно синтактично подчинение при сложно съставно с подчинено допълнително изречение:

Мисля /**какво?**/, че Иван работи в банка . **Credo /che cosa?/** che Ivan **lavori** in banca.

Нарушена/прекъсната причинно-следствена връзка при сложно съставно с подчинено отстъпително изречение: Въпреки P - става Q

Тук въпросът „какво“ е неприложим:

Въпреки че е уморен, Иван продължава да работи. Въпреки какво?*

Nonostante che sia stanco, Ivan continua a lavorare. Nonostante che cosa?*

Задачи на функционално-семантичния анализ :

В хода на анализа няма да акцентирам върху употребата на определен италиански отстъпителен съюз, доколкото един или друг отстъпителен съюз се появява главно в литературни текстове и е особеност на езика. Няма да включа примери със съюзи като **ancorché, seppure, con tutto che, quantunque** и поради факта, че в корпуса подобни съюзи се срещат изключително рядко.

Относно чисто синтактичния анализ, по съображения за симетричност и унифицираност структурата на втора глава ще е сходна с тази на трета глава. Следваният модел е вече споменатия на Руселина Ницолова и В. С.Храковский (2004), според който примерите са представени чрез **употреба на времената в главното и подчиненото изречение** за изразяване на темпоралната локализация на двете ситуации.

Класификация на отстъпителните изречения Херцег&Мадзолени

В хода на синтактичния и семантичен анализ ще обединя вече предложените от **Херцег и Мадзолени** в глава „История на проблема“ критерии за класификация на отстъпителните изречения, като приложа „хибридната“ им класификация, тъй като считам, че тази „нова“ класификация най-пълно отговаря на смисъла и характера на отстъпителната конструкция:

- 1. Същински отстъпителни изречения, изразяващи реални преодоляни препятствия.**
- 2. Условно-отстъпителни изречения, изразяващи въображаеми преодоляни препятствия.**
- 3. Неусловни отстъпителни изречения.**

За позицията на отстъпителното спрямо главното изречение

Въпросът за позицията на отстъпителното изречение спрямо главното в цялостната отстъпителна конструкция не е безразличен поради логическото му значение – според Херцег (1977, стр.198, превод мой) „Поставянето на подчиненото отстъпително изречение в края на сложно-съставното изречение не е необичайно, макар да се случва **с по-малка честота** от поставянето на отстъпителното изречение в началото на отстъпителната конструкция... При тези случаи е възможно отслабване на отстъпителното отношение, в смисъл, че между главно и подчинено изречение може да се отслаби онази тясна връзка на съответствие, която характеризира същинското отстъпително отношение.“

Италианската академична граматика също изтъква като допълнителен белег на отстъпителната конструкция „тенденцията подчиненото изречение да се поставя вляво.“

Основният критерий, по който корпусът ще бъде подреден, ще бъдат глаголните времена в подчиненото и главното изречение. Предвид логическото значение на началната позиция на отстъпителното спрямо главното, която има тенденция да преобладава спрямо позицията главно-отстъпително, ще се съобразя с тази тенденция и първата част на корпуса ще бъде от примери, подредени по линията **отстъпително-главно изречение**.

I. Анализ и описание на същинските отстъпителни изречения, изразяващи реални преодоляни препятствия

Подчинено-главно изречение

Възможните комбинации от времена са посочени в инвентара на формите в отстъпителните конструкции в преводния корпус от италиански на български.

I.1 Едновременност между действието от подчиненото и главното изречение

Независимо от позицията на отстъпителното спрямо главното изречение, едновременност спрямо главен глагол в сегашно време или пък едновременност спрямо главен глагол в минало време е показана чрез характерната комбинация от времена на индикатива: *presente, futuro, imperfetto*, но и *trapassato prossimo, passato remoto* и времената на конюнктива *congiuntivo presente, congiuntivo imperfetto, congiuntivo trapassato*. Въпреки перфективната натура на *passato remoto* и значението на предходност и завършеност на *trapassato prossimo*, действието на тези две времена в конкретните примери може да бъде включено в рамката на действието от подчинения глагол, а това дава основание да се говори за едновременност между подчинен и главен глагол. Имперфектът е типичното време на описание на факти, които се развиват в миналото, сякаш пред очите ни, но краят им още не е съобщен. В примерите може да се говори за сливане на двете действия в една повествователна линия. Това сливане се подсилва и от характера на глаголите в отстъпителното изречение – предимно стативни, изразяващи душевно състояние и които са част от класа глаголи, изразяващи продължително действие (*verbi durativi*).

Съюзът *nonostante che* и по-особената му етимология

В примерите за едновременност между действието от подчиненото и главното изречение се срещат такива и със съюза **nonostante che**, маркиран семантично с белега „противопоставяне”. Този белег „оправдава” тенденцията му да се съчетава с определени глаголи, изразяващи интензивност на молба, заповед, усилие, грижа, упорство като *intimare - заповядам, implorare - умолявам, fare di tutto – правя всичко възможно, adoperarsi – полагам усилия, ostinarsi-упорствам* и да формира по този начин отстъпителни изречения, в които контрастът между недостатъчното условие и неговата съпротива е особено висок.

II.2 Предходност на подчинения глагол спрямо главния

Времето за изразяване на предходност спрямо главен глагол в минало време в отстъпителните изречения е congiuntivo trapassato /и trapassato prossimo при **anche se/**. Според дефиницията на Бертинето (2001) congiuntivo trapassato предполага опорен момент, явен или скрит, ситуиран в миналото. Опорният момент или momento di riferimento “посочва интервала от време, през който резултатът от определено събитие се оценява в неговата цялост. Става дума за аспектиално понятие , като опорният момент съществува само във връзка със сложните времена.“ (Раданова, 2015)

II.3.Следходност в миналото

Формата за следходност спрямо главен глагол в минало време е **condizionale composto**, което има темпорално и модално значение. В българския превод това е отразено чрез условно наклонение или бъдеще време в миналото.

Главно-подчинено отстъпително изречение

Въпросът за темо-ремните отношения

Според Италианската академична граматика (GGIC, 2001, II) особеност на подчинените отстъпителни изречения е, че тяхната истинност се предполага като факт, че не подлежат на въпрос и не могат да образуват ремата или същинската цел на общуването. Следователно при отстъпителната конструкция в линията отстъпително-главно изречение се наблюдава някакъв даден факт, действие, и неговото неочаквано следствие. Тази „прекъсната” логика на нещата отразява и темо-ремните отношения.

При темо-ремните отношения изречението съдържа известна част (тема) и нещо ново (рема). Това означава, че типичната отстъпителна конструкция би трябвало да има следната последователност:

1. Отстъпително изречение – носител на нещо известно. (тема)

2. Главно изречение – носител на нещо ново, неочаквано. (рема)

В случаите, когато последователността е от типа:

Главно изречение-отстъпително изречение

това не означава непременно избледняване на отстъпителното отношение, а изместване на логическото ударение, доминиране по някаква причина на твърдението в главното изречение пред това в подчиненото.

При трите хронологически отношения между главен и подчинен глагол комбинациите от времена са същите, както при отстъпителна конструкция подчинен-главен глагол.

В примерите с „асиметрична” структура на отстъпителната конструкция не се наблюдава традиционното разположение отстъпително-главно или главно-отстъпително изречение. В тези случаи отстъпителната конструкция е включена в едно сложно съставно с повече подчинени едно на друго изречения. Видно е, че тази асиметричност в отстъпителната конструкция влияе отслабващо на отстъпителното отношение, фокусът не е вече съсредоточен върху отстъпителното изречение, което по-скоро допълва мисълта на автора.

Същински отстъпителни изречения с конструкцията *per*+прилагателно+конюнктив на глагола *essere*

Разновидност на същинските отстъпителни изречения са тези, построени с ***per* + прилагателно + *che* + глагол в *congiuntivo***. По отношение на този вид отстъпителни изречения Херцег пише: „***per* + прилагателно + *che* + глаголно сказуемо** се появява, когато пишещият или говорещият иска да изтъкне значителното противопоставяне, което съществува между отстъпителното и главното изречение. Подобно съюзите ***per quanto* и *quantunque***, и тук и може би най-вече тук се наблюдава една обикновено нелека емоционалност.” (Herczeg, 1977, p.205, превод мой)

Херцег различава отстъпителните изречения с **per + прилагателно + che** от условните отстъпителни изречения именно по „интензивността на съдържанието на подчиненото изречение, което по този начин придобива леко емоционална краска.” На български изречения от този тип се превеждат като обобщителните отстъпителни изречения с интензификатора **колкото и да**. Изреченията от този тип в корпуса са със силно ограничен брой, поради което този конкретен вид отстъпителни изречения не се счита за релевантен от гледна точка на изводи за употреба на времената в сравнителен план.

II. Условно-отстъпителни изречения

Преобладаващата подчинителната връзка при този втори вид отстъпителни изречения в корпуса без съмнение е **anche se**. Други възможни подчинителни връзки са **pure se, seppure, neanche se, neppure se**, но поради незначителния си брой те не намериха място в корпуса. При този вид отстъпителни изречения съдържанието на отстъпителното изречение е предполагаемо, съответно и действието или ситуацията от главното се случват въпреки наличието на въображаемо хипотетично препятствие. Недостатъчното условие/препятствието в отстъпителното изречение може да бъде нереално (но не изцяло невъзможно). Обратният резултат на препятствието в главното изречение също е въображаем с някаква степен на вероятност.

В италиански съгласуването на този вид изречения съответства на това в условните изречения – в подчиненото отстъпително-условно изречение се употребява *congiuntivo imperfetto* или *congiuntivo trapassato*, а в главното – *condizionale semplice* или *condizionale composto*. Тази употреба на времената и в двата езика зависи от връзката на условието със сегашен или минал ориентационен момент.

Подобна е ситуацията и за български: в случай на **нереално недостатъчно** условие отношението между глаголните времена в главното и в подчиненото изречение в български език съответства на това в условните нереални изречения /минало несвършено или минало предварително време – условно наклонение – бъдеще време в миналото/. Въпреки че съгласуването в този вид отстъпителни изречения е строго определено за италиански и български и следва споменатата схема, в корпуса показвам случаи на нееднаквост в употребата на глаголните времена между оригиналния и преводния текст.

III. Неусловни отстъпителни изречения.

Наклонението за този вид отстъпителни изречения за италиански език е конюнктивът и неговите времена, като е възможна и употреба на бъдеще време на индикатив. При безусловните отстъпителни изречения с относителни неопределени местоимения употребата на времената в български език е типичната за реално или хипотетично-потенциално отстъпване. В примерите от този вид отстъпителни изречения се вижда съчетание от множество различни събития в изречение с едно и също сказуемо и с различни вършители на действието при различни обстоятелствени пояснения. Различните възможни условия не влияят на свързаното с тях следствие, което винаги е еднакво. Тук именно е дисонансът, противоречието между отстъпката и обратното следствие.

Прилики и различия между фактически отстъпителните и отстъпителните с относително-неопределителни местоимения

Анализът на корпуса показва различните алтернативни условия, както ги нарича Ницолова, дадени с помощта на относително-неопределителни местоимения от типа *qualsiasi, checché, chiunque, comunque, dovunque, qualunque*. Резултатът в главното изречение, за разлика от множеството потенциални условия, не се променя, тъй като не се повлиява от тези условия. Именно признакът на „неподатливост“ на резултата от условията прави този вид изречения да принадлежат към логиката на отстъпителните. Ако може да се говори за общ знаменател между фактически отстъпителните и отстъпителните с относително-неопределителни местоимения, това би било противоречието между недостатъчно условие/множество условия и обратно на очакваното следствие. И в единия, и в другия вид, следствието в главното изречение се случва независимо от действието/условието/множеството условия в подчиненото изречение. Но все пак съществува разлика в самия характер на крайния резултат. При фактически отстъпителните изречения се наблюдава недостатъчно условие, което води до противоположен на очаквания резултат в главното изречение, като този резултат е маркиран положително откъм белега **неочакваност на действието/състоянието**. При безусловните отстъпителни изречения с относително-неопределителни местоимения крайният резултат в главното изречение е неутрален, независим от условието или условията в подчиненото отстъпително изречение. Тоест, той е неутрално маркиран откъм белега **неочакваност на**

действието/състоянието, но положително маркиран откъм белега **категоричност на действието**.

Подглава 1 : съюзът **per quanto** и по-различният му статус

Per quanto се отличава от другите италиански отстъпителни съюзи по това, че благодарение на по-особената си семантична функция въвежда подчинени изречения, съдържащи освен характерното за отстъпителните конструкции недостатъчно условие, също така и идеята за големина, за необичаен размер, както в буквален, така и в преносен смисъл. Според Херцег (1977) в подчиненото изречение нерядко се наблюдава и чувството за емоционалност, в случаите, в които сказуемото е представено от глагола-връзка *essere*. В корпуса с италиански примери се натъкнах на една семантична особеност, която поради повторемостта си в случаите може да премине в семантично „постоянство”. Забеляза се една често срещана изразявана идея за физическо или душевно усилие, с което се върши нещо. В тези примери **per quanto** въвежда подчинени отстъпителни изречения, които изразяват физическо/душевно усилие, с което се върши нещо, но чийто резултат липсва или е незначителен. Тук именно се съчетава отстъпителният му характер (контрастът между положено усилие и непостигане на резултат) с идеята за големина, размер (в случая на усилието). Тъй като вторият съставен елемент на разглеждания отстъпителен съюз е прилагателното и наречие за количество **quanto**, има основание да се говори за неговия двоен статут, който предполага и два преводни еквивалента на български език:

1. **Отстъпителен**, където **per quanto** = **макар че/макар да, въпреки че** и изразява недостатъчно условие, чието следствие в главното изречение е обратно на очакваното:

1. **Per quanto il barbiere accompagnasse** assai meglio di me, la chiesa dopo quel giorno tornò ad essere quasi deserta. C.Levi

Макар че бръснарят акомпанираше много по-добре от мен, след онзи първи ден църквата отново остана безлюдна.

2. **Количествено–степенен**, където **per quanto** = **колкото и да** - традиционно дефиниран от българските граматика като обобщителен съюз и при който

недостатъчното условие „се отличава с най-висока степен на съпротивление срещу извършването на действието, означено със сказуемото на главното изречение.”(Недев, 1992, с. 288) :

2. Dava un'occhiata all'orologio, annunciava che era tempo di filare a dormire... e **per quanto insistessi**, a volte, per riaccompagnarlo io, non c'era mai modo che me lo permettesse. G. Bassani

Поглеждаше часовника си, съобщаваше, че е време за лагяне..., и **колкото и да настоявах** понякога да го изпратя аз, в никакъв случай не ми позволяваше.

Именно поради тази двойственост на статута на **per quanto**, би било уместно да бъде разглеждан отделно от останалия корпус с досега изброените италиански отстъпителни съюзи.

Особеното при **per quanto** е, че освен сложен съюз, чиито две съставки са слети в една смислова единица с определена морфологична функция, втората му част **quanto** е прилагателно и тогава се съгласува по род и число със съществителното име:

3. Don Pellegrino mi fa però osservare che, **per quanti sforzi facciamo** nel crudele intento di strappare, di distruggere le illusioni che la provvida sventura ci aveva create a fin di bene, non ci riusciamo.
L.Pirandello

Дон Елиджо Пелегрино обаче забелязва, **че каквито и усилия** да полагаме в жестокия си умисъл да изтръгнем, да разрушим илюзиите, които предвидилата природа ни е създала за наше добро, те остават безрезултатни.

Българският еквивалент на **per quanto** - **колкото и да** е типичен за условно-отстъпителните подчинени изречения с относителни местоимения, съчетани със съюза *и да* според семантичната класификация на отстъпителните изречения, направена от Р. Ницолова (2005). Но тази подчинителна връзка има и друг статут - авторката обръща внимание на отстъпителните изречения с подчинителната връзка **колкото и да**, в съчетание с глагол или прилагателно, като изказва твърдението, че **колкото и да** се явява интензификатор и означава висока степен на статичен или динамичен признак (Ницолова, 2005, с.233). Твърдението на Ницолова намира подкрепа и в настоящата работа. Моята позиция е, че конекторът/интензификатор „**колкото и да**” и италианският му еквивалент **per quanto**, свързани семантично с глаголи от типа **старая се, напругаме се, мъча се/ sforzarsi, spronarsi, tentare** и подобни, са в състояние да изразяват усилието в подчиненото отстъпително изречение в двупосочен превод от български на италиански и обратно.

След направения анализ на отстъпителните изречения с **per quanto** и в двете му функции могат да се направят следните заключения:

Италианският съюз **per quanto** в съчетание с глаголи като **sforzarsi, tentare, spronare**, както и глаголи, които в своето значение съдържат някаква идея за усилие, с което се върши нещо, образува остъпителни изречения, които са в състояние да изразят напълно идеята за усилие, душевно или физическо, което не води обаче до очаквания резултат. Напротив, в главното изречение се наблюдава неуспех от опитите на действащите лица в отстъпителното изречение да постигнат някаква цел - обречена на провал. Относно преводните еквиваленти на **per quanto**, смятам, че от корпуса примерите с количествено-степенна функция и превод **колкото и да** имат лек превес над тези с реално недостатъчно условие и превод **макар че/въпреки че**. Като отделни случаи /два/ вместо отстъпителна конструкция срещнах съчинителна връзка с помощта на адверзативни съюзи като **ала** или **но**, а противопоставянето между съдържанието на двете прости изречения е в съзвучие с оригиналния текст и стои адекватно с него.

Подглава 2: употребата на времената на congiuntivo в италианските отстъпителни изречения и преводът им на български.

Основната разлика между италианските и българските отстъпителни изречения е, че италианските отстъпителни изречения са **белязани с употребата на конюнктив, наклонение**, което не съществува в български език. Друга разлика между българските и италианските подчинени изречения е деленето по формален признак: експлицитните са спрегнати в определено глаголно време и наклонение, а имплицитните са построени чрез нелични глаголни форми. Поради естеството на отстъпителната конструкция, е известно, че отношението между причина и следствие е **хипотетично** и бива изразено чрез определени подчинителни съюзи, които изискват задължително употребата на конюнктив /с изключение на **anche se за фактически отстъпителни изречения**/. Чрез примерите от корпуса стана видно, че тази хипотетичност именно определя употребата на конюнктив като наклонение, типично за „субективната реалност”, но също така оказва влияние и върху съгласуването на времената.

Текавчич в своята “Историческа граматика на италианския език причислява отстъпителните изречения към изреченията-допълнения (*proposizioni complementi*), като

използва семантичния признак -съдържанието на подчинените изречения. Изреченията-допълнения, от своя страна, се разделят на две основни групи:

1.Изречения, изразяващи материалните обстоятелства на действието /процеса: време, място, начин, количество и т.н.

2. Изречения, изразяващи различните аспекти на отношението причина-следствие. Към тази група се числят подчинените изречения за причина, за последица, за цел, за условие, както и подчинените отстъпителни изречения.

Припомням описанието на изреченията от тази група и характера на отношението между причина и следствие, съществуващо между главното и подчиненото изречение. В тези подчинени изречения съществува **зависимост между вида на логическото отношение причина - следствие и употребата на времената и наклоненията.**

Предложената от Текавчич втора група изречения -допълнения започва с описанието на **подчинено изречение за причина**. При него логическото отношение е осъществено и представено от гледна точка на причината: (А, защото Б).Отношението между причина и следствие е реално, а причината за изразеното действие е посочена в главното изречение. Трите хронологични отношения на действието от подчиненото изречение спрямо главното са изразени чрез съответните времена на индикатив - наклонението на обективната реалност. Въведени са от съюзите *perché, poiché, siccome*, както и от съюзните изрази *per il fatto che, per il motivo che, dato che, visto che, dal momento che*.

Конюнктив се появява в случаите на т.нар. *causa negata*, или въображаема причина, която се отрича:

*Lo sposò **non perché lo amasse**, ma perché era incredibilmente ricco.*

При **изреченията за последица** логическото отношение е осъществено и представено от гледна точка на последицата: (Толкова А, че Б). И тук отношението между причина и следствие е реално, доколкото те изразяват реалното следствие на причината, изразена от главното изречение. По тази причина подчинените изречения за последица отново се употребяват времената на индикатива:

Era così bello, che subito mi innamorai di lui.

При **подчинените изречения за цел** логическото отношение на причина-следствие причината се идентифицира със целта и като следствие целта се явява виртуална и проектирана в бъдещето (А, за да Б) И тъй като при изреченията за цел отношението причина – следствие не е реално, а виртуално/възможно, конюнктивът е наклонението, използвано в тях. Хронологичното отношение на действието от подчиненото изречение за цел спрямо действието от главното изречение е единствено и само следходно и се изразява от сегашно и минало несвършено време на конюнктива:

Lo chiamo perché venga a casa mia (следходност спрямо действието в главното изречение)

Lo chiamò perché venisse a casa sua.

При **подчинените изречения за условие** логическото отношение на причина-следствие е видяно като евентуално, доколкото следствието е зависимо от причината (Ако А, тогава Б)

При тези изречения употребата на подчинителния съюз е определяща и влияе на употребата /или неупотребата/ на конюнктив, както и на вида условие, което те изразяват.

В зависимост от въвеждащият ги подчинителен съюз, както и от времената и наклоненията, използвани в тях, условните изречения се разделят на две групи:

1. След съюза **se** условните изречения изразяват условие, което може да бъде реално възможно или въображаемо. Условните изречения, въведени от **se**, в съчетание с главното изречение, съдържащо тяхното следствие, образуват синтактичен блок, наречен **periodo ipotetico**. Когато условното изречение изразява реално възможно условие, използваните времена в него са *presente* или *futuro indicativo*. При изразяване на въображаемо условие, използваните в условното изречение времена са *congiuntivo imperfetto* или *congiuntivo trapassato*, в зависимост от момента, с който е свързано условието.

2. При съюзите **a patto che , a condizione che** конюнктивът е задължителен и времената му, *presente* или *imperfetto*, изразяват следходност на действието на подчиненото изречение спрямо действието в главното, което може да бъде съответно в *presente/futuro* или *passato prossimo*. Въведените от **patto che, a condizione che** изречения не се подчиняват на правилата на темпорална употреба , както е при *periodo ipotetico*.

При **отстъпителните изречения** логическото отношение е прекъснато, защото последицата е обратна на причината (въпреки че А, все пак Б). В тези изречения отношението между причина и следствие , като при изреченията за цел и условие, отново

не е реално, а предполагаемо. В тях се случва обратното на това, което очакваме. Конюнктивът е типичното наклонение за тези изречения, когато те са въведени от съюзите **benché, sebbene, nonostante che, malgrado che**. Индикатив се употребява единствено след съюза **anche se** при фактически отстъпителни изречения. Някои автори Сериани (1988) не са категорични в употребата на индикатив след **anche se** и допускат макар и по-рядко, употребата на конюнктив - това зависи от наличието или не на хипоетичност .

Grande Grammatica Italiana di Consultazione (2001, II, p.788) също не е категорична относно употребата на индикатив след **anche se**:

„**Anche se** въвежда, макар и рядко, подчинени изречения в конюнктив, в изискан, литературен стил“:

Грамматиката на Трифоне&Палермо (2005) също посочва конюнктива за типичното наклонение в отстъпителните експлицитни изречения, с изключение на изречения, въведени от съюзите **anche se** и **con tutto che**, които въвеждат индикатив. Авторите все пак уточняват, че отстъпителните изречения , въведени от съюзи, изискващи конюнктив, се срещат в по-изискания стил, докато във всекидневния език отстъпителното изречение често е въведено от двата горепосочени съюзи, които изискват индикатив.

Времената на конюнктива ще останат с италианските си названия: **presente** за сегашно време, **passato** за минало свършено време, **imperfetto** за минало несвършено време, и **trapassato** за минало предварително време. Запазвам италианската терминология , тъй като в български език липсва еквивалент на конюнктив, както и съответните му времена.

Въпросът за употребата и съгласуване на времената на *congiuntivo* в отстъпителните изречения в италиански език в превода им на български налага уточняване на дефиницията **съгласуване на времената/concordanza dei tempi (consecutio temporum)**. Тази дефиниция е валидна само за италианския и за романските езици, т.е. за езиците, които произлизат от латинския.¹ Два са основните източници от италианската граматика по този въпрос –

¹ „Уточняването на дефиницията“не обяснява употребата на времената в български, което е от съвсем друг тип. По този въпрос Н.Раданова казва: „По формална структура и функции времената в български език напомнят до голяма степен италианската темпорална система – наличие на прости и сложни времена.Реализацията им в речта, обаче, е твърде различна, обусловена и от това, че българските времена, освен глаголните категории Време и Наклонение, изразявани от романските, изразяват чрез морфологични средства и Вид на глагола (свършен и несвършен), като и „посочват“ източника на информацията за глаголното действие (свидетелски форми, форми за изразяване на предположение и преизказни форми).“Раданова, 2015, сс.43-55

първият е диахронната граматика на Текавчич. Вторият е синхронната Grande Grammatica Italiana di Consultazione. Според Текавчич основният фактор, предизвикващ съгласуването на времената и представляващ същевременно разликата между езиците, които спазват това съгласуване /латински, западните романски езици, английски / и тези, които не го спазват /славянските езици, немски, румънски/ е **отношението между опорния момент на едно минало събитие и момента, в който то се осъществява**. Дефиницията на Grande Grammatica Italiana di Consultazione пък е:

„...съвкупността от условия, които ръководят отношенията между глаголното време на главното изречение и глаголното време на неговото подчинено.“

При синтактичния анализ се разглежда въпросът за употребата на времената на *congiuntivo* в отстъпителните изречения в италиански език. Чрез корпус от примери се показва кое от времената му /просто или сложно/ се използва в италианската отстъпителна конструкция, какви хронологически отношения съществуват между глагола от подчиненото отстъпително и главното изречение. Разглежда се и употребата на глаголните времена в българската отстъпителна конструкция. За български също така е важен и видът² на глагола и дали това би променило ориентацията на действието в отстъпителната конструкция.

Употреба на времената в примери със сложните времена на CONGIUNTIVO: *congiuntivo passato* и *congiuntivo trapassato*

Създаването на сложните времена е една от характеристиките на романските езици. Това са аналитични форми, съставени от спомагателен глагол, лишен от самостоятелно лексикално значение, и носител на категориите за лице, число, време и наклонение + минало причастие, носител на семантичното значение на сложната форма. Първоначалното значение на аналитичните форми е било наличието на притежаван от вършителя на действието резултат. Впоследствие у сложните форми надделява темпоралното значение на предходност и аспектиалното на завършеност на действието. Следователно в днешния

²Под вид се приема дефиницията на ГБСКЕ, (т.2, 1983, 258): Видът е граматическа категория, която показва начина, по който протича глаголното действие по отношение на признака цялостност на действието.

италиански език сложните времена изразяват предходност и завършеност, благодарение на втория елемент от конструкцията /миналото причастие/, тоест те са в състояние да изразят освен хронологичното отношение на предходност спрямо първоначалното темпорално равнище, така и видовото отношение на завършеност на действието.

За италианските отстъпителни изречения /с изключение на въведените от *anche se/ e* характерна употребата на конюнктив, който има две сложни времена: *congiuntivo passato* и *congiuntivo trapassato*.

Първото-congiuntivo passato е с най-ниска честота на употреба и чрез двойната си видово-темпорална същност изразява предходност и завършеност спрямо глагол от главното изречение, спрегнат само в *presente* /и не в някое от миналите времена/.

Това време на конюнктива изразява предходност спрямо *congiuntivo presente*, като образува опозиционна двойка с него. Рядката употреба на *congiuntivo passato* е обусловена от споменатата вече видово-темпорална същност, поради която то не може да се използва в подчинени изречения за цел, последица, въведени от *in modo che*, или в допълнителни пожелателни изречения:

*Lo chiamo affinché sia venuto da me.

*Lo aiuto in modo che lui si sia rimesso.

*Voglio che lui sia venuto.

В корпуса примерите с *congiuntivo passato* са малобройни, но представляват интерес от гледна точка на съгласуването на времената и наклоненията в тях. Примерите показват как употребеното в италианските отстъпителни изречения *congiuntivo passato* проявява известна **нестабилност**, доколкото не изразява предходност спрямо главен глагол в *presente* /както е по дефиниция според нормативните граматика/.

В примерите глаголът в главното изречение е спрегнат не в *presente*, а в *passato prossimo*, *passato remoto* /аорист/ и *imperfetto*. Освен това наличието на подходящи лексикални средства, ориентирани след момента на говорене и изразяващи следходност /наречия за време/, променя ориентацията на хронологичното отношение между глагола в подчиненото и главното изречение. Така действието /или по-скоро фактът/ от подчиненото отстъпително изречение изразява следходност спрямо действието /факта/ от главното изречение. Това се забелязва и в българския превод:

4. “E infatti Adelmo **ha appreso** la sua arte nel vostro paese, **benché dopo abbia studiato** anche in Francia.”U.Eco

-Защото Аделмо е изучил изкуството си във вашата страна, **въпреки че** след това **е учил** и във Франция.

5.No voluto raccontare per esteso questo fatto del pittore prima di tutto perché da quel giorno **incominciai** a lavorare, **sebbene in seguito abbia scelto** un mestiere diverso. A.Moravia

Разказвам подробно случая с художника, преди всичко защото в същия ден **започнах** работа, **макар че по-късно** щях да си избира друг занаят.

6. ...perché quella biografia, **per quanto l'abbia in seguito cercata, non l'ho mai più ritrovata** e mi sono anche dimenticato chi ne era stato l'autore. A.Camilleri
...Защото онази биография, **колкото и да я търсих** впоследствие, **така и не я намерих** и дори забравих кой е авторът ѝ.

След анализа с примери в **congiuntivo passato** идва заключението, че в някои случаи това глаголно време показва вече споменатата нестабилност, която поражда изместване на хронологичното отношение главен-подчинен глагол. Това изместване се изразява в противоположната на обичайно изразяваната от **congiuntivo passato** предходност. Наблюдава се следходност спрямо глагола от главното изречение, при условие че **congiuntivo passato** е придружено от подходящи лексикални средства /наречия или наречийни изрази, ориентирани към следходността/. Това различно хронологично отношение се отразява и на публикувания превод на български, където например се вижда как **congiuntivo passato** не съответства на минало свършено време, а на бъдеще време в миналото. Тази нестабилност е резултат от изпъкващото модално значение на **congiuntivo passato**, характерно за групата подчинени изречения, изразяващи причинно- следствена връзка. Модалността на **congiuntivo passato** /която се забелязва после и при **congiuntivo trapassato**/ в тези случаи води до отслабване или промяна на темпоралните му стойности, доколкото ги има.

Congiuntivo trapassato

Тази втора сложна форма на **congiuntivo** изразява предходност спрямо **congiuntivo imperfetto**, като на ниво система образува опозиционна двойка с него. **Congiuntivo trapassato** изразява предходност в миналото, както и завършеност спрямо глагол от главното изречение, спрегнат в някое от миналите времена. Известно е, че **congiuntivo trapassato** предполага опорен момент, явен или скрит, ситуиран в миналото. Опорният

момент е свързан с резултат от предходното събитие, разглеждан в своята цялост. Относно българския преводен еквивалент на **congiuntivo trapassato-минало предварително време**, припомням, че ГСБКЕ различава две основни значения на това глаголно време:

1.Статално, при глаголи от свършен вид с резултативен характер, при което бива подчертан резултатът от действието, който е налице в момента, за който се говори, а не самото действие.

2.Акционално, при което е подчертано действието, а не резултатът от него.

В примерите се вижда как тази предходност наравно с резултатността от предходното събитие „прелива“ в един вид паралелизъм на двете събития. Не може да се твърди категорично дали в българския превод преобладава статалното или акционалното значение на минало предварително време, въпреки че според ГСБКЕ акционалното значение е по-разпространено.

7. **Nonostante che** il professor Meldolesi **si fosse adoperato** parecchio in mio favore, ...quasi mai **ero apparso** all'altezza dei numerosi sette e otto che ornavano la mia pagella nelle materie letterarie. G. Bassani

Въпреки че учителят Мелдолози **ме бе взел** под крилото си..., аз **не бях** на висотата на отличните оценки, изпъстрящи бележника ми.

8. **Anche se l'avesse trattata** con distacco, **anche se l'avesse mandata via** per sempre, lei **aveva** bisogno di vederlo. S.Avallone

Дори и да се беше отнасял с нея равнодушно, **дори да я беше отпратил** завинаги, тя **имаше** нужда да го види.

За това „преливане“ от предходност към едновременност допринасят и стативните глаголи /*piacere, essere, apparire* – харесвам, съм, изглеждам/струва ми се/, които преобладават в главното изречение на отстъпителните конструкции от корпуса и се срещат и в следните примери 3, 4 и 5:

9. Egli **mi piaceva**, come ho detto, **sebbene avessi perduto** ogni stima di lui. A.Moravia

Той ми харесваше, както казах, **макар че бях изгубила всякакво** уважение към него.

10. Andrea si alzò in piedi. **Era** lucido, **nonostante si fosse scolato** mezza bottiglia di Ratafià. S.Avallone

Андреа се изправи. **Беше** с ясно съзнание, **макар да беше** изпил половин бутилка ликьор.

11. Era la fine, pensò il fante Tomagra, di questa baldoria segreta: e adesso, a ripensarci, essa **appariva** una ben misera cosa ai suoi ricordi, **sebbene egli l'avesse avaramente ingigantita** nel viverla... I.Calvino

Това беше краят на тази тайна забавна случка, помисли си пехотинец Томагра, и сега, като отново я премисляше, **тя му се струваше** нещо доста незначително, **въпреки че** той скъпернически **я беше преувеличил** в съзнанието си.

Тук е очевидна линията, обединяваща двете противоречащи си събития от подчиненото и главното изречение. Макар и противоречащи си и станали едно след друго, двете събития не се разглеждат отделени едно от друго, а по-скоро преливат едно в друго.

Макар и малко на брой, примерите от корпуса с **congiuntivo trapassato** позволяват да се погледне на това време като гъвкаво откъм темпоралната му същност: освен характерните му предходност и завършеност спрямо главното сказуемо в минало време, **congiuntivo trapassato** показва и известна склонност към едновременност с действието от главното изречение благодарение на споменатите вече стативни глаголи, които по правило „привличат“ едновременността между две и повече действия. Българското му съответствие **минало предварително време** е използвано и в двете си значения: редуващо се статално и акционално с лек превес на статалното поради преобладаващите стативни глаголи в подчиненото изречение. Употребата на статалното или акционално значение на минало предварително време логично зависи от вида на глагола в отстъпителното изречение. Глаголът може да бъде или стативен /преобладаващо/, или такъв, който изразява непродължителни действия.

От анализ на корпуса с двете сложни времена на **congiuntivo** може да се направи извода, че и двете времена са в състояние да променят своето значение и употреба в зависимост от типа и времето на глагола от главното изречение, както и в съчетание с подходящи наречийни изрази, ориентирани към определено хронологично отношение спрямо главното сказуемо. Анализиранияте примери от корпуса показват, че въпреки че на пръв поглед имат установена и устойчива темпорална употреба, двете сложни времена на **congiuntivo** всъщност подлежат на по-голяма „мобилност“ и „гъвкавост“ при изразяване на хронологичните отношения в рамките на сложно съставното изречение, в което участват. Това се дължи на семантичната особеност на отстъпителните изречения с тяхната прекъсната логическа причинно-следствена връзка и споменатото вече изпъкващо модално значение на конюнктива. Силно изразената модалност на конюнктива влияе на темпоралните стойности, като ги отслабва, даже и неутрализира.

Относно българските преводни еквиваленти на **congiuntivo passato** и **congiuntivo trapassato**, трябва да кажа, че темпоралната същност на двете сложни времена на **congiuntivo** в рамките на контекста заслужава повече внимание от страна на преводача, така че те да бъдат преведени максимално адекватно и във вярност с оригинала.

Простите времена на CONGIUNTIVO – presente и imperfetto

Congiuntivo presente се реализира в речта чрез два контекстуални варианта:

сегашно за изразяване на едновременност спрямо главен глагол-сказуемо в сегашно време:

12. Poi nel buio, **benché** nessuno lo veda, sorride. Dino Buzzati
После, в тъмнината, **макар и** никой да не го вижда, се усмихва.

и **бъдеще време** за изразяване на следходност спрямо главен глагол-сказуемо в сегашно време, като в този случай формата трябва да е придружена от наречия за следходност спрямо момента на говоренето. В корпуса е наличен само един пример, в който **congiuntivo presente** изразява бъдещо действие спрямо главния глагол. При всички останали примери от корпуса хронологичното отношение между подчинения и главния глагол е на едновременност. Тъй като сегашно време обаче има различни функции – актуално /конкретно/, неактуално /обобщено/, гномическо, асолютно т.н., те също ще бъдат разгледани в анализа. В отстъпителните изречения и в оригинала, и в превода преобладават стативните глаголи **essere, capire, persuadere, costare, affievolirsi, tenersi, farsi**, съставните **сказуеми poter sembrare, poter volersi bene**. Почти при всички примери от корпуса с **congiuntivo presente** хронологичното отношение между подчинения и главния глагол е на едновременност, която се запазва и в превода. Това говори за относителна стабилност в темпорално отношение на **congiuntivo presente**, за разлика от двете предишни разгледани сложни времена на конюнктивата.

В превода на български се забеляза, че еквивалентите на **congiuntivo presente** могат да бъдат или сегашно актуално или обобщено време, или минало несвършено време. Когато вместо сегашно време в превода се забелязва минало несвършено време, това съвсем не означава отклонение от темпоралната същност на едновременност на **congiuntivo presente**, а просто следване на повествователната линия от страна на преводача.

В отстъпителните изречения и в оригинала, и в превода преобладават стативните глаголи, характерни за глаголните времена, изразяващи едновременност.

Congiuntivo imperfetto

Минало несвършено време има статут на „най-нестабилната от темпорална гледна точка форма на конюнктива.” (Раданова, 2000, с.111), доколкото зависи от времето и наклонението на главния глагол, както и от подчинителните съюзи, от които зависи. В примерите от корпуса това време изразява едновременност спрямо главния глагол, който е обикновено в *passato remoto* или *imperfetto*. Преобладаващите глаголи в отстъпителните изречения тук отново са стативни /*essere, accorgersene, confessare, resistere* – съм, стоя, признавам си/, както и психологическия глагол *мразя, забелязвам/давам си сметка* /. При всички примери от корпуса **congiuntivo imperfetto** изразява едновременност спрямо главния глагол, който е обикновено в *passato remoto* или *imperfetto*. В случаите, когато има главен глагол в аорист /*passato remoto*/ също може да се говори за едновременност между двете действия, въпреки че действието на главния глагол е „поставено“ в по-широката рамка на действието от подчинения глагол, спрегнат в *imperfetto*.

Трета глава. Функционално-семантичен анализ на отстъпителната конструкция в посока български-италиански.

В началото на главата обръщам внимание на родството и разликата, които Константин Попов (1979) прави между условното и отстъпителното изречения. Приликата между двата вида изречения е съдържаното и от двете изречения условие. Разликата трябва да се търси в две основни положения:

1.Осъществяването на действието в главното изречение: при отстъпителното изречение действието в главното изречение се извършва **въпреки или против условието** в подчиненото изречение, при условното – действието в главното изречение се извършва **в зависимост от** условието на подчиненото изречение.

2. Препятствието” или „пречката” в подчинените отстъпителни изречения може да се интерпретира и като **условие, схващано като недостатъчно или недостатъчно силно**, за да предизвика извършването на явлението, което е логическо следствие от условието. Условието фактически „отстъпва” пред неизбежното осъществяване на действието в

главното изречение. Поради това главното изречение се извършва обратното на очаквания резултат от условието. Условието при подчинените условни изречения е **евентуално осъществимо**, а след него се извършва действието в главното изречение.

При различните видове отстъпване се наблюдава и различна темпорална употреба.

Цели на трета глава:

Анализът на корпуса предвижда:

- **синтактично описание** – от гледна точка на употребата на времената и на евентуални преводни различия в синтаксиса.
- **семантично описание** - от гледна точка на характера на причинно-следствената връзка и случаите, в които тя действително е нарушена, както и случаите, в които тя липсва.

ОПИСАНИЕ И СИНТАКТИЧЕН АНАЛИЗ НА КОРПУСА

Употреба на времената в сложно-съставно с подчинено обстоятелствено изречение за отстъпване

Р.Ницолова (2008) показва модела на българската темпорална система и представя локализацията на събитието, означено с глагола по темпоралната ос като взаимоотношение между същите три момента:

- 1. Момент на говоренето е** по-голям е от физическия интервал на астрономическото време, в който се произнася глаголната форма и включва този интервал в себе си. Граматическият момент на говоренето съвпада с психологическия интервал на говоренето или с интервала, в който говорещият произвежда своята устна или писмена реч.
- 2. Момент на референтността или интервалът на референтност** представлява интервала от време, за който говорещият говори или мисли, когато произвежда изказването със съответната глаголна форма. Интервалът /по-точно:моментът/ на референтност частично съвпада със споменатото от ГБСКЕ по-горе понятие **допълнителен ориентационен момент**, което обаче се използва само при описанието на т.нар. времена със сложна ориентация.

Отношението на интервала на референтност спрямо момента на говоренето бива:

- **сегашно** според това дали го включва в себе си момента на говорене
- **минало**, ако го предходжа
- **бъдеще**, ако е след него на темпоралната ос.

Отношенията между интервала на действието и интервала на референтност ще означим като **едновременност, предходност и следходност**.

Както уточних за втора глава, и тук в хода на синтактичния анализ ще ползвам **модела на Руселина Ницолова и В. С.Храковский (2004)**, според който примерите са представени:

- чрез **употреба на времената на изявително наклонение /и условно наклонение** при условно-отстъпителните изречения/ **в главното и подчиненото изречение** за изразяване на темпоралната локализация на двете ситуации.
- според **характера на недостатъчното условие**, което бива реално, потенциално и иреално.

Относно употребата на глаголите в сложносъставното с подчинено отстъпително изречение, Руселина Ницолова посочва като основно наклонение за главното и подчиненото изречение изявителното наклонение /индикатива/, „който показва, че представените ситуации принадлежат на реалния свят.“ При изразяване на модалност в главното или подчиненото изречение, обаче, НЕ индикативът е неин носител, а лексикалните модални маркери за възможност или необходимост, като модални глаголи и наречия. Възможните комбинации от времена теоретично според Ницолова могат да бъдат около 81, но реално се използват около двацет комбинации. Най-честата комбинация е тази, която изразява едновременност на действията в главното и подчиненото изречение. Ницолова подчертава, че таксисното отношение между ситуацияите се осъществява в един и същ темпорален план, а опорният момент в двете времена или форми е един и същ, но ситуацияите се осъществяват в различни планове спрямо момента на говоренето, например комбинацията сегашно – минало свършено време. Понякога опорният момент или моментът на референтността в двете времена се движи по темпоралната ос в рамките на единия темпорален план, например миналия, а е възможно, макар и много рядко, наличието на различни моменти на референтност в различните темпорални планове при двете форми, както например при комбинацията минало предварително – сегашно.

И в двата вида анализ примерите са подредени в **три основни групи** според класификацията на Р.Ницолова за отстъпителните изречения, за която стана дума в главата „История на проблема”.

I.Същински отстъпителни изречения.

Сложно съставните с подчинени отстъпителни изречения от този вид изразяват реални и/или потенциални ситуации в главното и подчиненото изречение. Чрез времената на индикатива и в двете изречения се предполагат реални ситуации. При употреба на бъдещите времена на индикатив се изразяват потенциални действия, доколкото те още не са факт , а само проекция в съзнанието на говорещия.

Уточнение: комбинацията от времена в хода на синтактичния анализ и за трите групи отстъпителни изречения е описана в приложението „Инвентар на формите, открити в отстъпителната конструкция в преводен корпус от български на италиански език.“

II. Условно-отстъпителни изречения

При този вид отстъпителни изречения отстъпването е свързано със следствие, обратно на очакваното, и бива:

1. **Изпълнимо/потенциално/-**при него действието може да бъде повторително или обобщително. Препятствието е свързано със сегашен ориентационен момент.
2. **Неизпълнимо /иреално/.** Препятствието е свързано с минал ориентационен момент.

Съюзът **да** и подсилените му форми **и да, дори (и) да, даже (и) да** изразяват **хипотетично-потенциално или иреално отстъпване**. Италианското съответствие е **anche se**, по-рядко **se pure**.

Изпълнимо /потенциално/ отстъпване - антиследствие в плана на не-миналото

Отстъпването в някои от примерите е изпълнимо. Промяната на глаголното време в главното изречение от преводача е лексикално обоснована. В други случаи потенциалното изпълнимо условие може да бъде преведено и чрез протасис в имплицитна форма. Потенциално изпълнимо, но малко вероятно условие и неговото антиследствие може да

бъде преведено чрез условен период, свързан с момента на говоренето. При изречения от този вид няма строго определено съотношение между глаголните форми.

Антиследствие в плана на миналото

Когато **нереалното недостатъчно** условие е свързано с минал момент, то не може да бъде осъществено, както и неговото следствие, а отношението между глаголните времена в главното и в подчиненото изречение в български език съответства на това в условните нереални изречения: глаголът в подчиненото изречение е в минало несвършено време или в минало предварително време, а глаголът от главното изречение – в бъдеще време в миналото или в условно наклонение. Модалното значение на недостатъчното условие и на неговото следствие е нереализирана възможност.

Италианското съответствие е **anche se**, въвеждащ congiuntivo imperfetto **или** congiuntivo trapassato /минало несвършено или минало предварително време на конюнктив/ при иреално отстъпване. В този случай италианският съюз **anche se** поради съчетанието си с условния съюз **se** е с двоен характер - отстъпително-условен.

При нереална хипотеза в италиански употребата на времената също съответства на тази при условните изречения – обикновено в подчиненото изречение се използва congiuntivo imperfetto /минало несвършено време на конюнктива/, ако говорим за нереална, но не напълно невъзможна хипотеза. Употребата на congiuntivo trapassato /минало предварително време на конюнктив/ в подчиненото изречение вече изразява неосъществяване на хипотезата предвид изцяло нереалното условие. Следствието /антиследствието/, ако е осъществимо, е изразено чрез condizionale semplice, а ако е неосъществимо - чрез condizionale composto. Тази времева комбинация, зависеща от вида на недостатъчното минало условие, обикновено включва условно-отстъпителната конструкция в синтактичния блок periodo ipotetico или нереален условен период, свързан с минал момент.

III. Условно-отстъпителни подчинени изречения с относителни местоимения, съчетани със съюза *и да*.

Р.Ницолова говори за **сегашно относително** време при подчинените отстъпителни изречения, при което мястото на интервала на референтност, който е едновременен с

действието, се определя не спрямо момента на говорене, а спрямо времето на главния глагол.

Подчинителната връзка при този вид отстъпителни изречения може да бъде: **както и да, където и да, колкото и да**. Италианският еквивалент на **колкото и да** - **per quanto** има и друг статут. Р.Ницолова обръща внимание на отстъпителните изречения с подчинителната връзка **колкото и да**, в съчетание с глагол или прилагателно. Авторката твърди, че **колкото и да** се явява „интензификатор и означава висока степен на статичен или динамичен признак“. В глава 2.1. вече стана дума за за конекторът/интензификатор „**колкото и да**“ и италианският му еквивалент **per quanto**, свързани семантично с глаголи от типа **старая се, напругаме се, мъча се/ sforzarsi, spronarsi, tentare**, които са в състояние да изразяват усилието в подчиненото отстъпително изречение. Освен изразяване на усилие, всички тези глаголи са насочени към следходността благодарение на частицата **да**, съдържаща се в интензификатора **колкото и да**. Примерите от корпуса в тази глава, поднесени в различни темпорални комбинации между главен и подчинен глагол, доказват това.

СЕМАНТИЧЕН АНАЛИЗ на отстъпителната конструкция в превод от български на италиански език

Разсъждавайки върху сложността на семантиката на тази конструкция, Р.Ницолова (2005) се позовава на вижданията на Ю.Д.Апресян (1974) и В.Ю.Апресян (1999) но говори НЕ за „гледна точка“, а за „отношението“ на говорещия към двете свързани събития от отстъпителната конструкция. Отношението на говорещия се състои в сравнението на неговите **очаквания** за определена връзка между събитията и означената в сложното изречение връзка.

Очакванията на говорещия за определена връзка между събитията Ницолова основава на понятието норма, „което се смята че е еднакво за членовете на дадено езиково общество.“ (цит. съч.). Според Ницолова „понятието за норма във всички възможни области е в по-голяма или по-малка степен еднакво у членовете на дадено езиково общество. Ако то не беше еднакво, членовете на това общество не биха могли да разберат значението на отстъпителните изречения, тъй като те означават отклонение от нормата.“ (Ницолова, 2005, с.228)

Отстъпителното отношение, „нормата“ и случаите, когато причинно-следствена връзка между събитието от главното и подчиненото отстъпително изречение липсва.

Традиционната позиция на българската граматична литература по въпроса за отстъпителните конструкции е, че в подчинените отстъпителни изречения условието е недостатъчно силно и в главното изречение се извършва **обратното** на очаквания резултат от условието. В перспективата на семантичния анализ в посока български-италиански споделяме тезата на Р.Ницолова (2005), че НЕВИНАГИ можем да говорим за неосъществената причинно-следствена връзка и НЕВИНАГИ в главното изречение се случва обратното на очакваното. Неосъществената причинно-следствена връзка може да бъде валидна ако ситуацията са „единични или повтарящи се“. Но има случаи, в които такава неосъществена връзка липсва, защото липсва логическа връзка между твърденията в главното и подчиненото изречение. В примера :

Макар че е много красива, къщата е малка.

Ницолова показва, че между твърденията от главното и подчиненото изречение /или между двата признака на къщата/ фактически не съществува причинно-следствена връзка, още по-малко нарушена /една къща може да бъде красива и едновременно да е малка/ а по-скоро противопоставяне между твърденията или противопоставянето между положителната оценка и отрицателната оценка. Тоест, твърдението за отстъпителните конструкции:

Макар че P, Q - няма логично измерение в конкретния случай.

Въз основа на теорията за наличие или липса на неосъществена причинно-следствена връзка в хода на семантичния анализ разглеждам примери от трите вида отстъпителни изречения, **при които причинно-следствената връзка или е нарушена, или изобщо липсва и почива на някакъв вид противоречие или дисонанс между твърденията в главното и подчиненото изречение.** При семантичния анализ темпоралната комбинация между главен и подчинен глагол не е определящ фактор, както при синтактичния анализ. Същественото за анализа ще бъде характерът на противоречието между действието/твърдението в главното и подчиненото изречение.

В случай на нарушена причинно-следствена връзка се ползва специфичния семантичен профил, който Г.Херцег дава на италианските отстъпителни изречения и който се реализира в две семантични „направления“:

1. Тезата за **разочарованите надежди на слушателя или читателя** и този, който предвижда различна развръзка на събитията.
2. Наличие на **препятствие в отстъпителното изречение, което би могло да попречи на извършването на действието в главното изречение, но въпреки тази му потенциална опасност, това действие става факт.**

Същински отстъпителни изречения.

Нарушена причинно-следствена връзка

Прието е двете твърдения или състояния в отстъпителните конструкции да имат следната формула:

Макар че P, Q

където пропозициите, или твърденията се сливат „ненормално“ една с друга, защото се противопоставят на пресупозицията /от гледна точка на говорещия/ или импликацията /от гледна точка на слушателя/, която е следната: Ако P, то нормално е Q.

Примерите от корпуса показват въпросното „ненормално“сливане на твърденията от главното и подчиненото отстъпително изречение, което може да се изрази или чрез споменатото препятствие в отстъпителното изречение, или някакво противоречие, дължащо се на колфликт между общочовешкото разбиране за дадено душевно състояние и реален факт. Друг път противоречието е от гледната точка на писателя, описващ героите си животни, но с човешко поведение, в което се наблюдава вътрешен конфликт, породен от външни фактори. Не липсват и примери с разочарованите надежди на слушателя или читателя и този, който предвижда различна развръзка на събитията. Контекстът показва, че разочарованието може да бъде и премълчано.

Условно-отстъпителни изречения

В примерите противоречието се основава на дисонанс между действието в подчиненото и главното изречение с помощта на лексикални маркери – модален подчинен глагол за нежелани и главните глаголи, изразяващи принуда, физическа блокада. В друг случай противоречието има по-скоро формално измерение заради синтактичния маркер на условно-отстъпителния съюз **и да.**, а не толкова заради нарушена логическа връзка между твърденията в подчиненото и главното изречение.

Условно-отстъпителни подчинени изречения с относителни местоимения, съчетани със съюза *и да.*

В представените случаи „слабото” или „силно” съпротивление на условието е пречупено и независимо от него действието, обратно на очакваното в главното изречение, става факт. Освен най-висока степен на съпротивление на условието срещу действието в главното изречение, се забелязва също така и някаква **категоричност на действието-усилие в отстъпителното изречение.** Изреченията с подчинителните връзки **колкото и да** и **както и да** изразяват душевно или физическо усилие, което води до неуспех, както и психологическа съпротива, водеща до физически краен неочакван резултат.

Липсваща причинно-следствена връзка

Вече споменах за случаи, в които при дадени отстъпителни конструкции липсва неосъществена връзка между причина и следствие, защото липсва логическа връзка между твърденията в главното и подчиненото изречение. В този случай Мадзолени (2001, II) говори за „противоречие между „видовете събития”, което не бива да е непременно „прагматически предположено” /буквален превод на термина, използван от Мадзолени **presupposto pragmaticamente**/. Под „прагматически предположено” противоречие между дадени събития трябва да се разбира такова противоречие, което не представлява част от общите познания за нещата и света.

В корпуса открих примери с подобна липса на нарушена логична връзка между причина и следствие. В примерите акцентът не е противоречие между отстъпване и антиследствие, или противоречие между действието в подчиненото и главното изречение. Ще стане въпрос за **различия** между съществуващи реалности в подчиненото и главното, които не почиват непременно на някаква логика, още по-малко на нарушена логика между причина и

следствие. Тези различия почиват на: съществуващи закони и правила в дадено семейно общество и конкретна действителност:

13. **И макар** дядо Галушковият син да се казваше Трошан, всички му викаха Шерко, защото последното куче от тоя род се казваше Шаро. А. Дончев
E benché il figlio di Nonno Galusko si chiamasse Trošan, tutti lo chiamavano Šerko, perché l'ultimo cane di quella stirpe si chiamava Šaro.

законите на две различни религии и общоприетата действителност СПОРЕД тези две религии:

14. Ала и двамата братя запазили името на рода си и **се наричали** хората от рода Сакал, **макар** едните да били мюсюлмани, а другите- християни. А. Дончев
Ma entrambi i fratelli conservarono il nome di famiglia, **e si chiamarono** gente della famiglia Sakal, **per quanto** gli uni fossero musulmani e gli altri cristiani.

В някои от примерите липсват както различия между съществуващи реалности, така и каквато и да било логика между твърденията в главното и подчиненото изречение. Отстъпителният характер при тях е резултат по-скоро от авторовата ирония в контекста, а формално - от синтактични и лексикални маркери:

15. За ваше здраве! – рече Дийн Карвър, като отпи голяма глътка и му смигна: - **Не е лошо, нищо, че не е българско.** А. Попов

-Alla sua salute! – fece Dean Carver, dopo aver bevuto un gran sorso, e gli strizzò l'occhio: **Non c'è male, anche se non è bulgaro.**

Приноси от работата:

1. За първи път в сравнителен план е описана и изследвана по-пълно и отчетливо специфичната семантика на отстъпителните изречения, а именно: нарушената логическа връзка между причина и последица, последицата, която е обратна на причината. Отстъпителното изречение „предизвиква” извършването на обратно на очакваното действие в главното изречение или неговата „енергия” не е положителна, след като то не е в състояние да предизвика очаквания резултат. Предизвиквайки обратния резултат, енергията е разрушителна, енергия на „разочаровани, излъгани надежди” или осуетено действие (causa frustrata). Това разочарование от несбъдналото се очаквано събитие е видно предимно в конструкции с отстъпително изречение в начална позиция.

2. Определен е семантичният профил на преобладаващите в отстъпителните изречения глаголи, независимо от времето на конюнктив, в което се употребени:

2.1. Стативни – изразяват:

а/ постоянно физическо състояние.

б/ някакво душевно състояние, което по-скоро е временно, и зависи от различни външни фактори, повлияващи обаче на поведението на героите.

Стативните глаголи се срещат както в подчиненото отстъпително, така и в главното изречение. Това са абстрактни глаголи, издаващи един вид душевно „насилване” на героя да прави нещо, което му е чуждо, неприсъщо. Реално физическо действие в отстъпителната конструкция липсва.

2.2 Определена е семантична група глаголи, които по характер са „отстъпителни” и представляват един вид семантични изразители на отстъпителното отношение: това са глаголи с:

а/ „с разрушително действие”, например **stroncare** - строшавам.

б/ „с забраняващо действие”, например **proibire, disapprovare**- забранявам, не одобрявам, **trattenere** -задържам.

3. Към главата с анализ на корпуса в посока италиански-български има подглава, чийто акцент е употребата на конюнктив на времената му в преводните примери от италиански на български език. От гледна точка на превода на отстъпителната конструкция в тази подглава е направен опит за описание на реализацията на двете прости и двете сложни времена на конюнктив в превода им на български език. В корпуса стана видно, че двете сложни времена *congiuntivo passato* и *congiuntivo trapassato* проявяват нестабилност, доколкото не винаги изразяват теоретично вменената им предходност спрямо главния глагол. Това би било полезно в превода на остъпителните изречения с тези две сложни времена, като контекстът и наличните лексикални средства могат да преориентират отношението на предходност спрямо главния глагол към отношение на следходност спрямо главния глагол.

4. В контекста на анализа с примери в ***congiuntivo passato*** са потърсени **възможни алтернативни глаголни времена от *indicativo***. Търсенето на подобни алтернативни темпорални комбинации с индикатив се обяснява с традиционната тенденция за опростяване на езика, избягваща конюнктив и налага сходно глаголно време като изразяващото завършеност на действието *passato remoto*, въведено от алтернативен на въвеждащ конюнктив отстъпителен съюз като ***anche se***.

5. При отстъпителните конструкции с ***per quanto*** е открита и описана една семантична особеност, която поради повторемостта си в случаите може да се дефинира като следната семантична категория: **постоянство на физическо/душевно усилие, с което се върши нещо, но с липсващ или незначителен резултат**.

6. Практическите резултати от двете анкетни проучвания с информанти показват, че преводът на отстъпителните изречения от и на италиански език поражда трудности, свързани с употребата на конюнктив, което обяснява и предпочитанията на част от информантите да употребяват съчинителна връзка за противопоставяне вместо подчинителната отстъпителна.

Приносът тук би могъл да се извлече от анализа на грешките, които на места са предвидими. Анализът на грешките предполага по-успешното им преодоляване и по-успешно боравене с отстъпителните конструкции в превод от италиански на български и обратно.

Бележка: Изказвам своите благодарности на доц. д-р Дария Карапеткова от СУ „Св.Климент Охридски“, както и на г-жа Антоанета Христова от Италиански Лицей в Горна баня за оказаното съдействие с намирането на информанти за анкетното проучване.

Публикации по темата:

Участие с доклад на тема: „Изявяване на усилието при италианския отстъпителен съюз **per quanto** в превода му от и на български език – Научна конференция „Хуманитарните науки днес“ – 15-16.11.2014, народно читалище възраждане, София

1. Давидова, Д. (2010), „Някои семантични особености на италианските подчинени отстъпителни експлицитни изречения и съответните изречения в български език или нарушената връзка причина-следствие. Списание Чуждоезиково обучение, брой 4

2. Давидова, Д. (2015): „ Многофункционалността на съюза **anche se** в сравнителния контекст между български и италиански“. В: Юбилеен сборник по случай 65-та годишнина на доц.д-р Нели Раданова на департамент „Романистика и германистика“, София: Нов български университет, сс.173-189 (ISBN 978-954-535-887-6)

3. Давидова, Д. (2016): „Италианският отстъпителен съюз **benchè** и българските му преводни еквиваленти. В: Годишник на департамент „Романистика и германистика“, София: Нов български университет. ISSN 13 13 78 75

<http://eprints.nbu.bg/cgi/users/home?screen=EPrint%3A%3AView&eprintid=3336>

4. Давидова, Д. (2017): „Съгласуване на времената в примери със сложните времена на **congiuntivo** /в преводни текстове от италиански на български език/. Годишник на департамент "Романистика и германистика" : Т. 3 : Юбилейно издание в чест на 70-ата годишнина на проф. Павлина Стефанова д.н., София: НБУ, ISBN 978-954-535-993-4

5. Давидова, Д.(2018): Отстъпителният съюз **макар че** и италианските му преводни еквиваленти в примери с минало несвършено време. Годишник на департамент „Романистика и Германистика“ т. 4, ISBN 978-619-233-023-1 (Online)

6. Давидова, Д.(2019): La congiunzione concessiva **quantunque** in due romanzi italiani degli inizi del '900 in un corpus di esempi tradotti in bulgaro. BEITRÄGE ZUR TRANSLATION UND FACHKOMMUNIKATION, NBU, Sofia.

<https://publishing-house.nbu.bg/bg/elektronni-izdaniq/knigi/beitrage-zur-translation-und-fachkommunikation>

